

FUNDAMENTAL TADQIQOTLAR JURNALI

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

АБДУЛЛАЕВА Нилуфар Жавдат кизи

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Бюджет ҳисоби ва газначилик кафедраси

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14608170>

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА АСОСИЙ ВОСИТАЛАР ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

АННОТАЦИЯ

Мақолада бюджет ташкилотларида асосий воситаларни ҳисобга олиш масаласи кўриб чиқилиб, уларни ҳисобга олиш тамойиллари, баҳолаш, амортизациялаш ва ҳисобдан чиқариш хусусиятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, бюджет ташкилотларида асосий воситаларни ҳисобга олиш усуллари ва уларни молиявий назорат қилишнинг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ этилган. Олинган натижалар асосида амалий таклифлар берилган.

Калит сўзлар: асосий восита, бухгалтерия ҳисоби, бюджет маблағлари, бюджетдан ташқари маблағлар, бюджет ташкилоти, даромад, ҳисоб сиёсати, харажат.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются проблемы учета основных средств в бюджетных организациях. Проанализированы основные принципы учета основных средств, их оценка, особенности износа и списания. Также рассмотрены методы учета основных средств в бюджетных организациях и особенности их финансового контроля. На основе полученных результатов сформулированы практические предложения.

Ключевые слова: основные средства, бухгалтерский учет, бюджетные средства, внебюджетные фонды, бюджетная организация, доходы, учетная политика, расходы.

IMPROVEMENT OF FIXED EQUITY ACCOUNT IN BUDGET ORGANIZATIONS

ANNOTATION

The article examines the problems of accounting for fixed assets in budgetary organizations. The basic principles of accounting for fixed assets, their assessment, features of depreciation and write-off are analyzed. Methods for accounting for fixed assets in budgetary organizations and the features of their financial control are also considered. Based on the results obtained, practical proposals are formulated.

Keywords: fixed assets, accounting, budgetary funds, extra-budgetary funds, budgetary organization, income, accounting policy, expenses.

Кириш

Бюджет тизимида босқичма-босқич амалга оширилган ислохотлар натижасида давлат бюджети ижросини амалга оширишнинг мукамал меъёрий ҳуқуқий ҳамда ташкилий асоси яратилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси, “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонун, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Бюджет муассасаларини маблағ билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори, “Бюджет ташкилотлари ва бюджетдан маблағ олувчиларнинг харажатлар сметаси ва штатлар жадвалини тузиш, тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги низом, “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги йўриқнома, “Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетидан маблағ билан таъминланадиган ташкилотларнинг даврий молиявий ҳисоботларини тузиш, тасдиқлаш ҳамда тақдим қилиш бўйича қоидалар” ва бошқа шу каби меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди.

Давлат бюджети ижросининг ушбу меъёрий ҳужжатлар доирасида амалга оширилиши бюджет даромадлари ва харажатлари ўзаро мувофиқлигини таъминлаб келмоқда. Ундан ташқари бюджет ташкилотларида марказлаштирилган молия-бухгалтерия хизматида бухгалтерия ҳисоби юритилишини белгиловчи нормалар, бюджет ташкилотларида асосий воситаларнинг эскиришини аниқлаш ва бухгалтерия ҳисобида акс эттириш тартиби ҳамда бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари даромадлари ва харажатларининг бухгалтерия ҳисоби бўйича қўшимча нормалар акс эттирилди. Бюджетларни тузиш, ижросини амалга ошириш ва назорат қилиш маблағларни самарали ва мақсадли сарфланишини таъминлашга хизмат қилади. Шу сабабдан бюджет ижроси жараёнида ишончли ахборотга эҳтиёж вужудга келади. Бунда, бухгалтерия ҳисоби энг асосий ахборот манбаи бўлиб, уни ташкил этиш иқтисодий жиҳатдан муҳим ҳисобланади.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози давом этаётган ҳозирги шароитда бюджет маблағларидан оқилона ва самарали фойдаланиш, бюджет тақчиллигини олдини олиш долзарб масалалардан бири саналади. Бюджет ташкилотлари бюджет маблағларининг асосий истеъмолчиси ҳисобланиб, Давлат бюджети харажатларини ташкил этади ва харажатлар сметаси асосида бюджетдан молиялаштирилади. Шунингдек, бюджет ташкилоти қонунчиликка мувофиқ бюджет ташкилотларида асосий воситаларнинг ҳисобини юритишда бюджет маблағлари ва бюджетдан ташқари маблағлар харакати бўйича уларнинг назоратини ҳам амалга ошириб бориши зарур.

Адабиётлар шарҳи

Академик тадқиқотларда давлат секторида асосий воситаларнинг бухгалтерия ҳисобини Халқаро Стандартлари (IPSAS) асосида такомиллаштириш зарурати ва истиқболлари кенг қўламда кўриб чиқилди. Ушбу мавзу бўйича энг асосий матнлардан бири Лаффонт ва Тиролнинг "Инфратузилмани тартибга солиш учун бухгалтерия ҳисоби: Кириш" (1993). Гарчи IPSASга алоҳида эътибор қаратилмаган бўлса-да, бу муҳим иш тартибга солинадиган тармоқларда, шу жумладан автомобил йўлларини бошқариш каби давлат секторларида шаффоф ва стандартлаштирилган бухгалтерия амалиёти учун иқтисодий асосларни тақдим этади.

Яқинда нашр этилган ҳужжатлар IPSAS ва давлат секторига эътиборни қисқартирди. Масалан, Чрестиаенс ва бошқалар (2010) ўзларининг "ДСБХХСнинг давлат молиявий ахборот тизимларини ислох қилишга таъсири: Қиёсий тадқиқот" номли мақоласида IPSASнинг қабул қилиниши турли Европа мамлакатларига турли хил таъсир кўрсатганлигини кўрсатади. Уларнинг таъкидлашича, натижалар кўп жиҳатдан давлат бухгалтерия ҳисоби амалиётининг олдинги сифатига боғлиқ. Торрес ва бошқалар (2011) "Молиявий жавобгарлик ва бошқарув" журналида чоп этилган тадқиқотида IPSASни қабул қилиш "янада кенг қамровли ва шаффоф молиявий ҳисобот" га олиб келиши мумкинлигини таъкидлайди, аммо давлат сектори ташкилотлари мавжуд эски тизимлар туфайли қабул қилиш жараёни оғир бўлиши мумкинлигини таъкидлади.

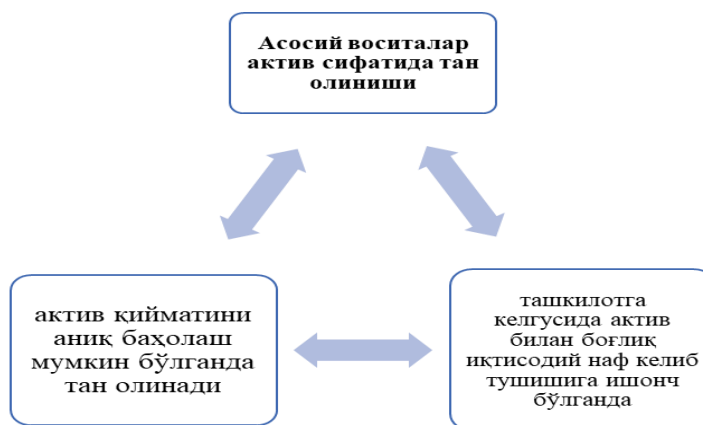
Тадқиқот олиб борган олимлар бошқарув ва таълим муаммоларини аниқлаб, IPSASни қабул қилиш шаффофлик ва молиявий интизомнинг ошишига олиб келиши мумкинлигини таъкидладилар. Бу фикр Манес-Росси ва бошқалар томонидан ўтказилган кейинги тадқиқотда акс этган (2018).

IPSASга ўтиш даврида кадрлар тайёрлаш ва кадрлар тайёрлаш билан боғлиқ муаммолар ҳам ўрганилди. Хиндистонлик тадқиқотчилар Гупта ва Йилмаз (2019) бухгалтерия таълими бўйича ўзларининг мақолаларида ходимларни кенг қамровли ўқитиш дастурига бўлган эҳтиёжни, шунингдек, ўтиш жараёнини силлиқ қилиш учун ташкилий маданиятни ўзгартиришни муҳокама қилишган.

Таҳлил ва натижалар

Бюджет ташкилотларида асосий воситаларнинг мавжудлиги ва ҳаракати аналитик ҳамда синтетик ҳисобларда юритилиши зарур. Аналитик ҳисоб бухгалтерия ҳисоби объектлари ҳақидаги батафсил бухгалтерия ахборотини шакллантириш мақсадида бухгалтерия ҳисобининг субъекти томонидан мустақил равишда белгиланадиган тартибда юритилади. Ўзбекистон Республикаси бюджет ҳисобининг стандарти 8-сонли БҲС «Кўчмас мулк, бино ва жиҳозлар» Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси ҳамда «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ бюджет ташкилотлари, давлат мақсадли ва бошқа бюджетдан ташқари жамғармаларнинг кўчмас мулк, бино ва жиҳозлар ҳисобини юритиш тартибини белгилайди.

Асосий воситалар ҳисобини юритиш, шунингдек, молиявий ҳисоботлардан фойдаланувчилар учун ташкилотларнинг асосий воситаларга киритилган инвестиция ва уларнинг ўзгариши ҳақидаги маълумотларни очиқ беради. Асосий воситаларнинг ҳисобини юритишда активлар тан олинади, унинг баланс қиймати, амортизацияси ва қайта баҳолашдан кўрилган зарарлар аниқланади. Асосий воситалар бирлигининг тан олиниши учун фойдаланиладиган ўлчов бирликлари ҳисобга олинмайди. Объектнинг бир бутунлигини таъминловчи қўшимча объектлар бир объект сифатида тан олинади. Асосий воситалардан фойдаланиш учун қилинган харажатлар баланс қийматида акс эттирилмайди. Ушбу харажатлар юзага келиш жараёнида ҳақиқий харажатларда кўрсатилади ва сарфланган материалларга қилинган харажатларни ҳам ўз ичига олади (1-расм).

1-расм. Асосий воситаларнинг актив сифатида тан олиниши¹

Бюджет ташкилотлари ўз фаолиятини амалга оширишда зарур асосий воситаларга эҳтиёж сезади. Ушбу эҳтиёж бир вақтнинг ўзида бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан молиялаштирилади. Бюджет ташкилотлари фаолиятини ривожлантириш орқали иш сифатини ошириш ва рақобатбардошликни тизимли йўлга қўйиш маблағлардан оқилона фойдаланишни тақозо этади.

¹ Муаллиф томонидан шакллантирилган

Бу эса, ўз навбатида бюджет ташкилотларида асосий воситалардан унумли фойдаланишни таъминлаш учун уларнинг ҳисобини юритиш ва назоратини амалга ошириш заруриятини келтириб чиқарар экан.

Бюджет ташкилотларида асосий воситалар фаолият хусусиятларидан келиб чиқиб таркибланади ва турларга ажратилади. Шунингдек, ушбу таркибларга ажратиш орқали уларнинг қийматини аниқлаш, улар билан боғлиқ харажатларни ҳисоблаш, моддий жавобгар шахсларга бириктириш асосий воситалар бўйича самарали назоратини амалга оширишга хизмат қилар экан.

Асосий воситалар тиббиёт муассасаларига турли усуллар воситасида кирим қилиниши мумкин. Ушбу кирим қилиш жараёнларида уларнинг қийматларини аниқлаш, кирим қилиш билан боғлиқ бевосита ва билвосита харажатларни ҳисобга олиш, асосий воситаларнинг бошланғич қийматини, таннархини тўғри аниқлаш, ушбу асосий воситаларнинг бухгалтерия ҳисобидаги қиймати билан бозор қиймати ўртасида тафовутларнинг олдини олади ва уларнинг мақсадли сарфланишига хизмат қилади.

Айни вақтда тиббиёт муассасаларида асосий воситаларнинг қийматини аниқлаш, ҳисобни ташкил этиш ҳамда юритиш, уларнинг ҳаракатига оид молиявий ҳисоботларни тузиб, тақдим этишнинг меъёрий асослари ишлаб чиқилган бўлиб, асосий воситаларнинг тиббиёт муассасаларидаги ҳаракати билан боғлиқ барча жиҳатлар қамраб олинган. Аммо, иқтисодий жараёнларнинг мураккаблашуви, рақамли технологияларнинг кенг қўлланилиши, замонавий техник воситаларнинг пайдо бўлиши, моддий захираларни ишлаб чиқариш ва етказиб беришдаги инфратузилмаларнинг ўзгариб бориши, асосий воситаларни тан олиш, уларни баҳолаш ва ҳисобга олиш билан боғлиқ белгиланган тартибларни такомиллаштириб боришни тақозо этмоқда.

Асосий воситалар таркиби ва турлари кенг бўлиб, бюджет ташкилотлари жами активлари таркибида энг катта улушни эгаллайди, улар кўплаб ходимлар томонидан фойдаланилади. Бу эса, ўз навбатида, бюджет ташкилотларда техник воситаларнинг кирими, сақланиши ва улардан мақсадли фойдаланишни таъминлаш учун назорат тадбирларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш талаб этилади. Тиббиёт ташкилотлари давлат секторидаги ташкилот бўлганлиги учун уларда бюджет назорати билан боғлиқ тартиблар амал қилади. Шу билан бирга, бюджет ташкилотларида асосий воситалар назорати борасида янгича назарий-методологик йўналишларни вужудга келтиради.

Марказда асосий воситалардан тўғри фойдаланилиши ва ишчи ҳолатда сақланиши учун вақти-вақти билан таъмирлаш ишлари амалга ошириб борилади. Таъмирлаш ишлари бюджет ёки бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан капитал таъмирлаш ёки жорий таъмирлаш тарзида амалга оширилади. Капитал таъмирлаш харажатлари бевосита асосий воситаларнинг баланс қийматига қўшилса, жорий таъмирлаш харажатлари жорий даврда молиялаштириш манбалари бўйича ҳақиқий харажатлар сифатида акс эттирилади (1-жадвал).

1-жадвал

Асосий воситаларни таъмирлашга харажатлар ва уларни молиялаштириш манбалари тўғрисида маълумот (млн. сўм) [1]

Молиялаштириш манбаси	Асосий воситаларни таъмирлаш учун маблағлар сарфи	Йиллар					
		2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ривожлантириш жамғармаси маблағлари	Капитал таъмирлаш ва капитал қўйилмалар учун					578,6	
	Жорий таъмирлаш учун	440,5	1 458,40	722,7	1 440,9	499,9	133,4
	Жами	440,5	1 458,4	722,7	1 440,9	1 078,5	133,4

Бюджет маблағлари	Капитал таъмирлаш ва капитал қўйилмалар учун						
	Жорий таъмирлаш учун	148	34,1	29,1		135	
	Жами	148	34,1	29,1		135	
ЖАМИ		588,5	1492,5	751,8	1440,9	1213,5	133,4

Асосий воситаларни таъмирлаш харажатлари ва уларни молиялаштириш манбалари бўйича 2018 йилда ривожлантириш жамғармаси ҳисобидан жорий таъмирлаш учун 440,5 млн. сўм ажратилган бўлса, 2023 йилга келиб ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан жорий таъмирлаш учун 133,4 млн. сўм ажратилган. Бюджет маблағлари ҳисобидан асосий воситаларни таъмирлашга 2018 йил жорий таъмирлаш учун 148 млн. сўм ажратилган. 2022 йилда бюджет маблағларидан асосий воситаларни жорий таъмирлаш учун 135 млн. сўм ажратилган. Капитал таъмирлаш ва капитал қўйилмалар бўйича фақатгина, 2022 йилда ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан харажатлар амалга оширилган.

Муассасада асосий воситалар, жумладан, машина ва жиҳозлардан фойдаланишда уларни жойдан жойга кўчириш ҳолатлари мавжуд. Бундай ҳолатда машина ва жиҳозларни кўчиришда пудратчи ташкилотларнинг хизматларидан фойдаланиш ёки ички имконият асосида ишлар ташкил этилади. Кўчириш билан боғлиқ харажатлар амалдаги стандарт талаблари асосида жорий даврдаги харажатларга киритилиши белгиланган. Аммо, таҳлиллар давомида машина ва жиҳозларни кўчириш билан боғлиқ пудрат ташкилотлари томонидан кўрсатиладиган хизматлар учун тўланадиган ҳақлар машина ва жиҳозларнинг дастлабки қийматига қўшилган ҳолатларга дуч келинди. Бу эса, асосиз равишда машина ва жиҳозларнинг баланс қийматини ортиб кетишига олиб келади.

Асосий воситаларнинг бухгалтерия ҳисобига кирим қилиниши асосий воситаларнинг дастлабки қиймати бўйича амалга оширилади. Сотиб олинган асосий воситалар, тугалланган қурилишлар ва иншоотлар, шунингдек, ташкилотнинг ўзида тайёрланган асосий воситаларнинг дастлабки қийматига уларни сотиб олиш нархи ва уларга қилинган барча харажатларни тўлиқ суммасида, жумладан, мазкур асосий воситаларни фойдаланиш учун ишчи ҳолатига келтириш билан бевосита боғлиқ бўлган етказиб бериш ва монтаж қилиш, ўрнатиш, ишга тушириш ва бошқа харажатларни ҳисобга олган ҳолда киритилади.

Ташкилотнинг ўзида тайёрланган (қурилган) асосий воситаларнинг дастлабки қиймати асосий воситаларни тиклаш (қуриш, қуриб битказиш) бўйича амалга оширилган барча ҳақиқий харажатлар суммаси (таннарх) бўйича акс эттирилади. Беғараз олинган асосий воситаларнинг дастлабки қиймати бухгалтерия ҳисобида харажатларни ҳисобга олган ҳолда бухгалтерия ҳисобига қабул қилинган санадаги уларнинг белгиланган тартибда аниқланган жорий қиймати бўйича акс эттирилади.

Бундан ташқари, муассасада машина ва жиҳозларнинг кирими ва ҳаракати 2169-сон “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқномаси”га асосан молиялаштириш манбаларидан қатъий назар умумлаштирилган ҳолда 013-“Машина ва жиҳозлар” счётида ҳисобга олинади ва бу албатта бухгалтерия маълумотларини шакллантиришда ахборотларнинг шаффофлигини тaminламайди. Шунинг учун, Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларни Ўзбекистон Республикаси бюджет ҳисобининг стандарти «Ягона счётлар режаси» (2-сонли БҲС) бўйича 221 220/1 (013/1) – “Бюджет маблағлари ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозлар” ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларни 221 220/2 (013/2) – “Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозлар” ишчи счётларида алоҳида ҳисобга олиш зарур. Таклиф этилаётган ушбу ишчи счётларнинг қўлланилишини қуйидаги жадвал орқали ифодалаш мумкин (2-жадвал).

2-жадвал

Машина ва жиҳозларнинг киримини молиялаштириш манбалари бўйича ҳисобда акс эттириш [2]

№	Муомала мазмуни	2169-сон йўриқнома		2-сон БХС	
		Дт	Кт	Дт	Кт
1	Машина ва жиҳозларнинг бюджет маблағлари ҳисобидан сотиб олинishi ҳамда у билан боғлиқ бевосита харажатлар	072/1	150/1	241221/1	341100/1
		072/1	159/1	241221/1	341900/1
2	Бюджет маблағлари ҳисобидан сотиб олинган машина ва жиҳозларнинг балансга кирим қилиниши	013/1	072/1	221220/1	241221/1
3	Машина ва жиҳозларнинг бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан сотиб олинishi ҳамда у билан боғлиқ бевосита харажатлар	072/2	150/2	241221/2	341100/2
		072/2	159/2	241221/2	341900/2
4	Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан сотиб олинган машина ва жиҳозларнинг балансга кирим қилиниши	013/2	072/2	221220/2	241221/2

Ушбу таклифнинг амалиётга жорий этилиши натижасида машина ва жиҳозлар кирими ҳамда уларнинг ҳаракатини молиялаштириш манбалари бўйича алоҳида ҳисобга олиш ва таҳлилий бухгалтерия ахборотларини шакллантиришга хизмат қилади.

Машина ва жиҳозлар билан биргаликда бюджет ташкилотларида транспорт воситаларининг ҳам ҳаракати бюджет маблағлари ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига амалга оширилади. Тиббиёт муассасасида транспорт воситалари кирими ва ҳаракати “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқнома”га асосан молиялаштириш манбаларидан қатъий назар умумлаштирилган ҳолда қуйидаги 015-“Транспорт воситалари” счётида ҳисобга олинади ва бу албатта бухгалтерия маълумотларини шакллантиришда ахборотларнинг шаффофлигини таъминламайди.

Тиббиёт муассасаларида транспорт воситаларини молиялаштириш манбалари бўйича алоҳида ҳисобда юритиш зарур. Яъни, юқоридагилардан келиб чиқиб, Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларини 221 211 (015/1) – “Бюджет маблағлари ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситалари” ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларини 221 212 (015/2) – “Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситалари” ишчи счётларида алоҳида ҳисобга олиш зарур (3-жадвал).

3-жадвал

Транспорт воситаларининг киримини молиялаштириш манбалари бўйича ҳисобда акс эттириш [3]

№	Муомала мазмуни	2169-сон йўриқнома		2-сон БХС	
		Дт	Кт	Дт	Кт
1	Транспорт воситаларининг бюджет маблағлари ҳисобидан сотиб олинishi ҳамда у билан боғлиқ бевосита харажатлар	072/1	150/1	241221/1	341100/1
		072/1	159/1	241221/1	341900/1

2	Бюджет маблағлари ҳисобидан сотиб олинган транспорт воситаларнинг балансга кирим қилиниши	015/1	072/1	221211	241221/1
3	Транспорт воситаларининг бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан сотиб олинниши ҳамда у билан боғлиқ бевосита харажатлар	072/2 072/2	150/2 159/2	241221/2 241221/2	341100/2 341900/2
4	Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан сотиб олинган транспорт воситаларнинг балансга кирим қилиниши	015/2	072/2	221212	241221/2

Ушбу таклифнинг амалиётга жорий этилиши натижасида транспорт воситалари кирими ҳамда уларнинг ҳаракатини бюджет ва бюджетдан ташқари молиялаштириш манбалари бўйича алоҳида ҳисобга олиш ва таҳлилий бухгалтерия ахборотларини шакллантиришга хизмат қилади.

Шу билан бирга, муассасада машина ва жиҳозларнинг амортизацияси “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқнома”га кўра молиялаштириш манбаларидан қатъий назар умумлаштирилган ҳолда 023 “Машина ва жиҳозларнинг амортизацияси” счётида ҳисобга олинади. Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларнинг амортизациясини 231 220/1 (023/1) – “Бюджет маблағлари ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларнинг амортизацияси” ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларнинг амортизациясини 231 220/2 (023/2) – “Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган машина ва жиҳозларнинг амортизацияси” ишчи счётларида алоҳида ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади (4-жадвал).

4-жадвал

Машина ва жиҳозларнинг амортизациясини молиялаштириш манбалари бўйича ҳисобда акс эттириш²

№	Муомала мазмуни	2169-сон йўриқнома		2-сон БҲС	
		Дт	Кт	Дт	Кт
1	Бюджет маблағлари ҳисобидан сотиб олинган машина ва жиҳозларнинг амортизация харажатлари	231	023/1	710000	231220/1
2	Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобига сотиб олинган машина ва жиҳозларнинг амортизация харажатлари	261, 271	023/2	742000, 750000	231220/2

Ушбу таклифнинг амалиётга жорий этилиши натижасида машина ва жиҳозларга ҳисобланган амортизация суммаларини уларнинг молиялаштириш манбалари бўйича, яъни, бюджет маблағлари учун алоҳида ҳамда бюджетдан ташқари маблағлар учун алоҳида ҳисобда акс эттириш орқали аналитик бухгалтерия ахборотларини шакллантириш имкони яратилиб, маълумотларнинг аниқлигини ва ҳисобини юритишда бир қанча энгилликни юзага келтиради.

Шу билан бирга муассасаларда транспорт воситаларининг амортизацияси ҳам, “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқнома”га асосан молиялаштириш манбаларидан қатъий назар умумлаштирилган ҳолда 025-“Транспорт воситаларининг амортизацияси” счётида ҳисобга олинади. Бюджет маблағлари ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларининг амортизациясини 231 211 (025/1) – “Бюджет маблағлари ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларининг амортизацияси” ҳамда бюджетдан ташқари

² Норматив ҳужжатлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган

маблағлар ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларининг амортизациясини 231 212 (025/2) – “Бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан кирим қилинган транспорт воситаларининг амортизацияси” ишчи счётларида алоҳида ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади

Хулоса

Давлат секторида асосий воситаларни ҳисобга олишнинг тўғрилиги, давлат хизматлари сифатига, солиқларни режалаштиришга ва пировардида аҳолининг давлат органларига ишончига бевосита таъсир кўрсатадиган бошқарувнинг муҳим жиҳати ҳисобланади. Бироқ, анъанавий бухгалтерия тизимларида сезиларли чекловлар мавжуд бўлиб, бу кўпинча нотўғри молиявий ҳисоботларга, шаффофликнинг пасайишига ва операцион самарасизликка олиб келади. Давлат сектори бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартлари, хусусан, IPSAS 17 нинг қабул қилиниши давлат сектори ташкилотларига нафақат ички бошқарувни, балки жамоатчилик ишончини ҳам ошириш орқали бухгалтерия ҳисоби тизимини тубдан яхшилаш имконини беради.

Мавжуд адабиётлар ва амалий тадқиқотлар асосидаги кенг қамровли таҳлиллар шуни кўрсатадики, IPSASга ўтиш гарчи таълим еҳтиёжлари ва тизимни янгилаш нуқтаи назаридан қийин бўлсада, узоқ муддатли катта фойда беришга хизмат қилади. Бу имтиёзлар стандартлаштирилган ҳисобот бериш, ошкораликни ошириш ва давлат ресурсларини янада масъулиятли бошқаришни ўз ичига олади, лекин улар билан чекланмайди. Тақдим етилган батафсил тавсиялар давлат сектори ташкилотлари учун ушбу ўтишни осонлаштириш бўйича стратегик йўл харитасини таклиф этади, бунда ҳар томонлама ўқитиш, босқичма-босқич амалга ошириш, ташқи маслаҳатлашувлар ва технологик мослашув зарурлигини таъкидлайди. Бундан ташқари, жамоатчилик ишончини ошириш бўйича тавсия IPSAS техник ҳисоб-китобларнинг аниқлигидан ташқари бериши мумкин бўлган макроскопик ижтимоий имтиёзларга мисолдир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, IPSASга ўтиш фақат бухгалтерия ҳисоби стандартларига мувофиқлик ёки жавоб бериш масаласи эмас; бу жамоат ташкилотлари қандай фаолият юритиши, уларнинг активларини бошқариши ва жамоатчилик билан алоқасидаги трансформатив ўзгаришларни ифодалайди. Қийинчиликлар ва имтиёзлар ўртасидаги ўлчовларни мувозанатлашда IPSASни қабул қилишнинг афзалликлари ўтиш давридаги қийинчиликлардан анча устун эканлиги аён бўлади. Шаффофлик, ҳисобдорлик ва самарали бошқарувга содиқ бўлган давлат сектори ташкилотлари IPSASни асосий воситаларни ҳисобга олиш бўйича қўлланма сифатида қабул қилишдан кўп фойда олади.

Шундан келиб чиқадиган бўлсак, бюджет ташкилотларида асосий воситаларнинг харакатини ва уларнинг келиб тушиш манбалари яъни бюджет маблағлари ҳамда бюджетдан ташқари маблағларини самарали ва мақсадли сарфланишини таъминлашга хизмат қилади. Шу билан бирга, бюджет ташкилотлари ҳисоб сиёсатини юритиш жараёнида ишончли ахборотлар билан таъминлаб беради. Умумий қилиб айтганда, юқорида келтирилган муаммоли ҳолатларни ижобий ҳал қилиш ҳамда бюджет ташкилотларида маблағлардан мақсадли ва оқилона фойдаланишни таъминлаш учун келтирилган амалий таклиф ва тавсияларни амалга ошириш керак деб ўйлаймиз.

IQTIBOSLAR. ЧОШКИ. REFERENCES.

1. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси. 2013 йил 26 декабрдаги ЎРҚ-360-сон Қонуни;
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 3 сентябрдаги 414-сонли “Бюджет муассасаларини маблағ билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарори.;
3. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 13 апрелдаги «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги ЎРҚ-404-сон Қонуни
4. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг “Бюджет ташкилотлари ва бюджетдан маблағ олувчиларнинг харажатлар сметаси ва штатлар жадвалини тузиш, тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақидаги буйруғи, 2015 йил 15 декабрда 2634-сон билан рўйхатдан ўтган;
5. “Асосий воситаларни балансдан чиқариш тартиби тўғрисида”ги Низом (янги таҳрирда) (2004 йил 29 август, 1401-сон)
6. «Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги» йўриқнома (2010 йил 22 декабрь, 2169-сон)
7. Ўзбекистон Республикаси бюджет ҳисобининг стандарти «Ҳисоб сиёсати» (1-сон БҲС, 2016 йил 27 декабрь, 2853-сон)
8. Azamat, Ostonokulov, Sattoriy Fayzullokh, and Abdullayeva Nilufar. "The Impact of Entrepreneurship on Poverty Reduction." *International Journal of Professional Business Review* 8.3 (2023): e01012-e01012.
9. Abdullayeva, Nilufar. "Composition of essential oils from four Apiaceae and Asteraceae species growing in Uzbekistan." *Scienceweb academic papers collection* (2018).